

ЕКОНОМІЧНА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

Сучасний ринок освітніх послуг України є вкрай незбалансованим, оскільки існують регіони і райони, які характеризуються незадовільним попитом, а деякі незадовільною пропозицією. Це є наслідком того, що для України характерне нерівномірне розміщення мережі освітніх закладів, виробничих потужностей, непропорційність розвитку ринку праці по регіонах. Така ситуація призводить до перерозподілу людського капіталу та посилення територіальної нерівномірності соціально-економічного розвитку [3, с.44].

В побудові територіальної організації ринку освітніх послуг необхідно виділяти основні показники, які характеризують його функціонування в певному регіоні. Одними з таких показників виступають показники територіальної та економічної доступності освітніх послуг. Таким чином, декларований Законом України “Про освіту” принцип доступності для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою, сьогодні набуває іншого, економічного, змісту.

Для характеристики доступності населення до об’єктів ринку освітніх послуг (навчальних закладів), використовують показник *радіусу територіальної доступності*:

$$r = \sqrt{\frac{S}{\pi * n}}, \text{ де} \quad (1)$$

r – радіус територіальної доступності до освітніх закладів;

S – площа регіону;

π – 3,14;

n – кількість освітніх закладів.

Даний показник дозволяє оцінити рівень доступності освітніх закладів за фактором територіального розміщення. Протягом 2005-2008 рр. радіус територіальної доступності дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) зменшився на 0,04 км, що свідчить про зростання територіальної доступності даних закладів в цілому по Україні. Проте негативною тенденцією до зростання за даний період відзначився показник радіусу доступності професійно-технічних закладів (ПТНЗ) на 0,03 км, вищих навчальних закладів (ВНЗ) на 0,55 км та загальноосвітніх закладів (ЗОНЗ) на 0,05 км, що обумовлене скороченням мережі даних закладів за даний період відповідно на 0,5%, 7,4% та 2,8% (табл.1).

Динаміка радіусу територіальної доступності освітніх послуг, км

Навчальні заклади	r – радіус територіальної доступності навчальних закладів для населення				+/-, 2005-2008, км	2008 до 2005, %
	2005	2006	2007	2008		
Дошкільні	3,57	3,57	3,54	3,53	-0,04	98,9
Загальноосвітні	2,98	3,00	3,01	3,03	0,05	101,7
Професійно-технічні	13,71	13,72	13,71	13,74	0,03	100,2
Вищі	14,22	14,45	14,58	14,77	0,55	103,9

Джерело: [власні дослідження]

Значні відмінності за територіальною доступністю навчальних закладів спостерігаються серед регіонів України. Так, за розрахованими показниками, найвищий рівень територіальної доступності освітніх закладів всіх рівнів в 2008 р. спостерігався в 7 областях – Донецькій, Дніпропетровській, Закарпатській, Львівській, Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій та містах Києві і Севастополі. Проблемними областями за даним показником залишались Чернігівська, Херсонська, Сумська, Запорізька області, які мали не тільки найнижчі показники забезпеченості, але й тенденцію до зростання радіусу доступності.

За досліджуваний період, слід відмітити тенденцію до вирівнювання показника радіусу територіальної доступності ДНЗ, оскільки в більшості регіонах уже в 2008 р. даний показник став наближатись до середнього значення по Україні.

Територіальна доступність ЗОНЗ за період 2005-2008 рр. мала тенденцію до зниження, причому така ситуація спостерігалась в усіх регіонах України. Найбільш забезпеченими загальноосвітніми закладами протягом даного періоду залишались споживачі освітніх послуг переважно західних областей України, зокрема Львівської, Тернопільської, Чернівецької, Закарпатської, Івано-Франківської областей та міст Києва і Севастополя.

Найвищий рівень територіальної доступності ПТНЗ зафіксовано в м. Києві та Севастополі, а також в Донецькій, Львівській, Луганській областях. Беззаперечно, територіальне розміщення даних закладів обумовлене регіональною спеціалізацією виробництва, адже відомо, що найбільша кількість ПТНЗ в Україні сконцентрована переважно в східних промислових районах, із розвиненою добувною та обробною галузями.

Що стосується рівня доступності ВНЗ, то тут зі значним відривом лідирував м. Київ, який мав показник 1 ВНЗ в радіусі 1,5 км в 2008 р., що відповідно в 9,8 разів кращий показник територіальної доступності, ніж середнє значення по Україні. Крім того, з високими показниками територіальної доступності протягом даного періоду лідирували Донецька, Львівська, Харківська області та м. Севастополь. Найнижчими показниками відзначились – Миколаївська Сумська, Чернігівська, Херсонська області. Причому слід відмітити тенденцію, що протягом даного періоду показники більшості зазначених областей мали негативну тенденцію до зростання радіусу територіальної доступності ВНЗ. Така тенденція свідчить про

зростання нерівномірності територіального забезпечення ВНЗ та їх концентрації в найбільших та найрозвинутіших містах України (рис.).

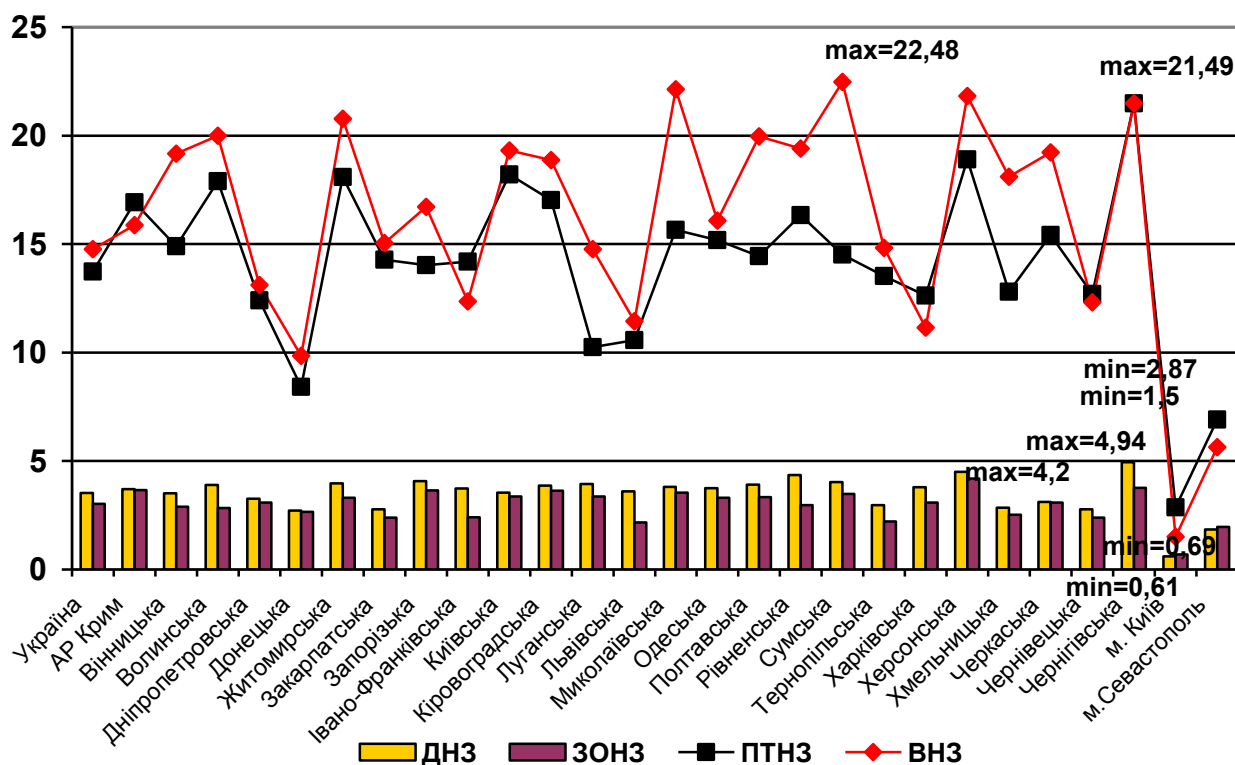

Рис. Радіус територіальної доступності освітніх закладів, 2008 р., км

Іншим показником, який характеризує функціонування ринку освітніх послуг, є показник рівня *економічної доступності* освітніх послуг, що визначає здатність населення купувати освітні послуги, виходячи з рівня їх доходу. Даний показник розраховується за допомогою формули:

$$ED = \frac{V_{oz}}{\bar{D}} * 100, \text{ де} \quad (2)$$

ED – економічна доступність освітньої послуги, виражена у % до реальних доходів та витрат домогосподарств;

V_{oz} – видатки домогосподарств на освітні послуги;

\bar{D} – доходи домогосподарств.

Динаміка показника економічної доступності освітніх послуг представлена в табл.2. За розрахованими даними, протягом 2005-2008 рр. економічна доступність освітніх послуг знизилась на 0,6%. Така тенденція призводить до гальмування розвитку освітньої сфери, зниження загального рівня життя та освіченості населення, що негативно відзначається як на соціальному, так і на економічному становищі країни в цілому.

Динаміка показника економічної доступності освітніх послуг для населення

	Рік				2008 до 2005, %
	2005	2006	2007	2008	
Доходи домогосподарств всього, млн. грн.	381404	472061	623289	845641	221,7
Витрати на освіту, млн. грн.	6114	6127	7321	8847	144,7
Економічна доступність, %	1,6	1,3	1,2	1,0	62,5

Джерело: [4]

Незмінною проблемою сучасності, особливо в умовах фінансової кризи, залишається низька платоспроможність українського населення – головного споживача освітніх послуг. Так, за даними Державного комітету статистики України, кінцеві споживчі витрати домогосподарств за рік на освіту в загальній структурі витрат знизились за період 2005-2008 рр. на 0,9%, що є значним показником, зважаючи на незначну їх частку в загальній структурі (2,4 % в 2005 р. та 1,5% у 2008 р.). Одночасно з цим в 2008 р. зросла частка витрат домогосподарств на продукти харчування (38,9%), транспорт (15,1%), житло та комунальні платежі (11,2%), що свідчить про загальне зниження рівня життя населення.

Саме тому, для практичної реалізації мети держави з соціально орієнтованою економікою до зростання життєвого рівня населення, необхідною передумовою є удосконалення функціонування освітньої сфери і, зокрема, ринку освітніх послуг, як провідного елемента соціальної сфери. Одним із напрямів такого удосконалення вбачаємо зростання територіальної доступності освітніх послуг всіх рівнів через відповідне регіональне забезпечення мережею навчальних закладів, а також зростання державних гарантій на отримання безкоштовної освіти для найменш забезпечених верств населення для дотримання принципу доступності освіти, визначеного Ст. 6 Закону України “Про освіту”.

Література:

1. Антохов А.А. Ринок освітніх послуг у світлі класичного та новітніх підходів до дослідження // Регіональна економіка. – 2009. – №1. – С.251-259
2. Бузько І. Розвиток ринку освітніх послуг в Україні в умовах глобалізації // Економіст. – №8. – 2007. – С.28-33
3. Гаращук О.В. Соціально-економічні аспекти розвитку вищої освіти в Україні: Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 “Демографія, економіка праці, соціально економіка і політика” / О.В. Гаращук. – Київ, 2007. – 231 с.
4. Доходи населення України. Споживчі витрати домогосподарств. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

ЗАЯВКА

На участь у Міжнародній науково-практичній конференції
“Розвиток України в ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні,
гуманітарні та правові проблеми”

П.І.Б. Карпюк Ольга Анатоліївна

Науковий ступінь – –

Вчене звання –

Посада – асистент кафедри економіки і менеджменту, аспірант

Установа – Житомирський державний університет імені Івана Франка,

Адреса для листування – м. Житомир, вул. Селецька 17, кв.21

Контакти: тел. 8(0412) 33-70-34, 80977578338;

e-mail – olya.karpyuk@mail.ru

Тема доповіді – **ЕКОНОМІЧНА ТА ТЕРИТОРІАЛЬНА
ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО
ВИЗНАЧЕННЯ**

Номер секції – №6 “Міжнародна торгівля послугами: роль України та зарубіжний досвід”

Форма участі – заочна

Таблиця 1

Динаміка радіусу територіальної доступності освітніх закладів для населення за регіонами України, 2008/2004 рр., 1 освітній заклад на r км радіусу.

Навчальні заклади	r – радіус територіальної доступності навчальних закладів для населення					2008 до 2004, %
	2004	2005	2006	2007	2008	
Дошкільні	3,59	3,57	3,57	3,54	3,53	98,3
Загальноосвітні	2,97	2,98	3,00	3,01	3,03	102,0
Професійно-технічні	13,79	13,71	13,72	13,71	13,74	99,6
Вищі	14,11	14,22	14,45	14,58	14,77	104,7

Джерело: **власні дослідження**